

Tartozik és követel

JÓKAI ANNA DRÁMÁJÁRÓL

Stúdió – albérlésben

Különös rendeltetése van minálunk a stúdiószínpadoknak. A korábbi évtizedekben Londonban, Prágában, Wrocławban színházújító szándékkal alakítottak kicsinyre méretezett színház-laboratóriumokat. Keresték a színház új kifejezési lehetőségeit, keresték a színész és közönség kapcsolatának új minőségét. Az elmélyült munka sok jó eredményt hozott, színházak, stílusok alakultak, újraértelmezett műveket láthatott a közönség.

Mi effajta stílus-forradalmasító eredménnyel nemigen dicsekedhetünk. Alakult nálunk is stúdió, elébb a problematikusnak tűnő nyugati drámák zártkörű megismertetésének céljával. Keres Emilnek és Kazimir Károlynak volt a legtöbb hitele, így a Thália Stúdió kezdte el Beckett: Godot-jának bemutatásával, aztán Kafka: Per-je következett. A Madách Stúdió Sarkadi: Oszlopos Simeon-jával folytatta, jelezvén, hogy a modern magyar dráma is problematikus. Aztán a Thália is rátért a magyar darabokra, Somogyi Tóth Sándort, Görgey Gábort, **Eörsit** játszotta. Közben a vidék is kedvet, s némi anyagi-erkölcsi buzdítást kapott, így Debrecenben, majd más városokban létesültek stúdiószínpadok. S hogy mire? Annak magyarázata egyre tekervényesebb lett. Réteg-színháznak mondták, problematikus művek bemutatási lehetőségét is ebben látták, s még sorolták az érveket, csak a legfontosabbról esett a legkevésbé szó: arról, hogy a stúdió eredeti és legfontosabb feladata, az új minőségi színészi, közösségi munka kikísérletezése. Ehelyett minden úgy folytatódott, mint a nagyszínházban, csak most miniatürizált változatban. Idővel már az sem lett akadály, hogy a kis-színházba nemcsak kevés néző, de kevés színész fér be. Jöttek tizenöt-husz szereplős darabok, s a színészek izzadva, lihegve szaladgáltak a sötétben a fal és a függöny közti szűk folyosón, egyik vészkijáraton be, a másikon ki, de jó eset, ha volt összesen két ajtó a teremben. Annyi haszna csak mutatkozott, hogy a színészek leszoktak a felesleges gesztikulálásról, a szüntelen arcjátékról, de ennél több eredményt mindmáig nem tapasztalunk. Jó polgári társalgási stílusban folytatódik minden. Utóbb a stúdió már ürügy lett arra, hogy hevenyészett, vagy éretlen, gyenge, színházba sem érdemes darabokat bemutasson. Mint például a Thália is tette Boldizsár Miklós és Abody Béla darabjával.

Díszlet, ruha, színész, néző és előadás, most már olyan, mint a nagyszínházban. Különbség csak annyi, hogy nagyobb a sietség, a színész, rendező elfoglalt, a stúdió függvénye a nagyszínházi munkarendnek, elvégre a nagyszínház kasszája teljesíti a tervet. Ezért nem társbérleti a viszony a nagyszínház és a stúdiószínháza között, hanem nagyon is függőségi viszony. Mint albérlő a főbérlővel. Az állapot a tulajdonos skizofréniája.

Dramatizálás és drámairás

Egyre inkább rejtélyesebbé válik, mi miért kerül stúdiószínpadra? Csak lelemény dolga, hogy a Ramajana is stúdióelőadás legyen, s a Thália Stúdió legújabb bemutatója, Jókai Anna: Tartozik és Követel című darabja pedig nagyszínházba kerüljön.

Éppen két év telt el azóta, hogy Jókai Anna a 4447 dramatizálásával színpadi szerzőként Szolnokon bemutatkozott. Sikere volt ugyan, de inkább anyaga, s nem színházi, drámai creje hatott. A mostani alkalommal Jókai Anna már nem dramatizált, hanem drámát írt, mégha az alapanyag most is regényből való. Amott még híven követte a regény szerkezetét. S ami filmszerűen pergő volt a regényben, az nehézkesen állt össze a drámában. Mostani munkájában Jókai Anna már tudja: a dráma természete sűrítést, összerántást igényel. A regény kiterjed, a dráma összefut és csomósodik. A regénybeli világ egyszerűsödött, ugyanakkor bonyolultabbá is lett. Turbucz néni itt Málnássné is lett, s evvel drámaivá

bonyolította, kiélezte Ildikó és Miklós kapcsolatát. A két fiatal így nemcsak saját csapdájába esett, hanem a kiszolgáltatottság kelepcejében is vergődik.

Érdemes volna megírni, hogy mennyire a magyar dráma sajátossága az albérlő-főbérlő viszony. Külföldi drámákban ez a szituáció elő se fordul, mert ott az élet nem is alakítja ily baljósra és nehézre a lakás gondokat, nálunk ebből izzó drámai szituáció kerekedhetik. A magyar drámának nincs szüksége, hogy transzcendens titkos hatalomról beszéljen, hiszen itt van az az életben, tényszerű realitásban, úgy, ahogyan egy albérlő érzi magát a ház tulajdonosával szemben. Ebben a társadalom helyzete, gondja, nehézségre sugárzódik, koncentráliódik esztétikai realitássá. Ott van ez Sarkadi: Oszlopos Simeonjában, **Eörsi István**: Sírkö és kakaójában és ott Jókai Anna darabjában is. Igaz nem kizárólagos érvénynyel. Míg másoknál megmerevedett, már-már modellált állandóságot fejez ki, Jókai Annánál csak pszichikai funkciója van, Ildikó és Miklós viaskodásában.

Az ő vitájuk két természetet párbaja. Ildikó a tervszerűség, a számítás, a hangyszorgalommal nekibuzdult nagyotakarás. Miklós inkább a pillanat embere, jó hangulatát, derűjét, mindig ki akarja fogni az időből. A vita újból és újból ismétlődik. Jókai Anna nem tesz igazságot, nem sok értelme volna, inkább a természeteket hagyja megnyilatkozni. Végül a kettő egészül eggyé. Kettejük harmóniája lenne az élet-energia, sorsuk tovább mozgatója. Ám a szüntelen ismétlődő tusában kimerülnek a lelkek, nemhogy transzformálnák egymást. S ebbe a kimerült állapotba jön a vigasztaló vég, lakást örökölnek, de már keserűek, rezignáltak, nem tudnak örülni.

Jókai Anna a két fiatal erőterében mozgatja a többieket, s úgy tűnik, Mamsi, Beatrix, de különösen Tomi, Öregmiklós vázlatos, már-már jobb lett volna ha meg se jelenteti őket. Színesznek és nézőnek is kínos egy-egy vázlatos jelenetük. S mivel nem többek önmaguknál, a néző lelke se rezonál tovább.

De a két főszereplő se elég erősen és egyenletesen jellemzett. Hiszen újból és újból irkáját veszi elő Ildikó, és számol; a néző pedig már nevet. A folytonos ismétlődés nem drámai csavar, hogy előbbre menne, s ezért nem ível a dráma sem, hanem körkörösén, már-már egyhangúan ismétlődik. Az ismétlés okozza, hogy a nyelv dráma ereje se mozdul, ezáltal az izzó, szenvedélyes dialóg perpatvarra gyengül. Bár Jókai Anna maga is érzi, hogy hőseiben sok komikumra való vonás rejtezik, mégse elég bátor ahhoz, hogy a darab hangvételével kifejezze. Néhol nevetett ugyan, de az anyag egy realitásból fogant groteszk játék lehetőségét elejti. Ebben szorosan a regényhez kötődik, nem mert hangnemet váltani. Jókai Anna talán túlonalt is kötődik hőseihez, Ildikó heroizmusához, s bármennyire sejti vállalkozásának kisszerűségét, inkább a szentimentalizmus felé tolja, elviszi ideggyógyintézetbe, mintsem távolságot teremtve, lábuk alól a talajt kirántsa, s úgy mutassa be a két fiatal viaskodását.

A szereplők javáról érdemben nem sokat mondhatunk. Sablon-dicsérethez felsorolni őket pedig semmi értelme nincsen. Az előadás nagy erőssége és sikere *Monori Lili* Ildikója. Végre egy fiatal színésznő, aki nem kebleivel és alakjával provokálja a tapsot, hanem lelke, tehetsége, szíve, ereje van a színházhoz. Végre egy hosszú kínos periódus után a Thália Színház is rájött, hogy az ügyeletes tehetségek helyett igazi színészekkel lehet színházat csinálni.

ABLONCZY LÁSZLÓ